99. zenb.

XL. URTEA
2022 URTARRILA-EKAINA

ISSN 2530-3287

**José Ramón
Rodríguez
Martín**

Enforex Malaga

jramonele.com

[@jramon](https://twitter.com/jramon)

Bestelako lankidetzak

Arbela, lanabes garrantzitsua hizkuntzak irakasteko eta ikasteko

Arbela ez da inoiz falta izan gure ikasgeletan, baina, kontraesana badirudi ere, arreta gutxi jasotzen du hizkuntzen irakasle izan nahi dutenen prestakuntza-programetan eta garapen profesionalean.

Arbelak hizkuntzak irakasteko eta ikasteko prozesuan ematen digun laguntza pedagogikoa ari buruzko gogoeta egingo da artikulu honetan. Gai praktikoei erreparatuko zaie, hala nola idazketari, marrazketari eta kodeei (besteak beste, koloreak, eskemak edo adimen-mapak) baita alderdi teorikoagoei ere, hala nola arbelari eman diezazkiokeen erabilerei, gure garunak irudietatik abiatuta egiten duen prozesamenduari eta gramatika-arauak interpretatzeko irudi mentalak eraikitze gaitasun psikologikoari.

Azkenik, hiru kontzeptu giltzarri nabarmenduko dira arbelen erabilera hobetzeko: planifikatzea, behatzea eta besteei erakustea.

Gako-hitzak

arbela, irakasleen gaitasunak, irakasle-trebetasunak, gramatika kognitiboa, gramatika marraztea

1. SARRERA

Arbela elementu nagusia da hizkuntza-gelan. Zentrala ere bai, fisikoki ere gune pribilegiatuan egoten delako: altzariak arbelaren inguruan jartzen dira, eta, beraz, baita ikasleak ere.

Ezinbesteko tresna dute irakasle guztiek beren lanerako. Hala ere, arreta gutxi ematen zaio prestakuntza-planetan edo garapen profesionaleko planetan: ez graduatan, ez masterretan, ez prestakuntza-ikastaroetan, ez da aipatzen nola eta zertarako erabili behar den, zer potentzial pedagogiko duen, irakasleak zer arreta eman behar liokeen, irakaslanean erabilgarri izateko zer hobetu behar duen...

Paradoxa bat gertatzen da: alde batetik, badirudi arbelik ez dagoela inon, eta, bestetik, badirudi ezinezkoa dela arbelik gabeko ikasgelarik, geneetan izango bagenu bezala, herentziaz edo magiaren bidez jasota.

Irakasle gehienok era hauetakoren batean ikasi dugu arbela erabiltzen:

- **Paperean egiten duguna arbelera eramanez.** Norberaren eskemak, taulak, liburuetako irudiak eta abar; gauza asko eramaten ditugu arbelera. Nolabait, liburuetan ikusten duguna jartzen dugu arbelean, eta hortik aurrera gure adibideak jartzen ditugu, edo irudiak moldatu, gure ideiak gehitu... gero eta geureago egiten ditugu arbelak.
- **Proba-errorearen bidez,** hau da, erabiliaren erabiliz ikasi dugu arbela erabiltzen. Esate baterako, arbela ikaslearen ikuspegitik behatuz, ikasleek gure arbelak nola kopiatzen dituzten aztertuz, ikasgelan bertan adierazpen-argitasuna, kaligrafia edota antolamendua bezalako gaiei buruz hausnartuz eta abar.
- **Intuizioz.** Bizitzan beste gauza asko ikasteko bezala, honetan ere oso lagungarri dugu intuizioa. Askotan, ikasle ginenean izandako esperientzia oinarritzen gara eta geure ustez ikasleentzat hobe izango den horretan, haien adinaren, jatorriaren, hezkuntza-tradizioaren, ikasteko estiloen eta abarren arabera.
- **Beste irakasle batzuen arbelak behatzeari esker eta ideiak trukatzuz.** Ikas-tetxe bereko irakasleen artean batzuen eta besteen eskolak behatzea, eta bakoitzak arbela nola darabilen ikustea, ikasteko modu aproposa da oso (besteak beste, arbela erabiltzen ikasteko); izan ere, aukera daukagu gure ikaskideek arbela nola erabiltzen duten ikusteko: eskola-saioan zer protagonismo duen, marrazkien edo eskemen bidez kontzeptu gramatikalak nola irudikatzen dituzten, lexikoa aurkezteko nola baliatzen diren eta abar.

2. ARBELAREN BALIOA

Hasten ari den irakasle baten kezka, nagusiki, idazkeraren ingurukoak dira: lerroa okertu egiten zait idatzi ahala, idatzitakoa eskuaz zikintzen dut, ez zait letra polita ateratzen... Baina beste alderdi askori ere erreparatu behar diegu: noiz idazten dut? nola antolatzen dut espazioa? noiz kopiatu dezakete ikasleek arbelekoa? komeni da ikasleek ere arbelean idaztea? maila guztietako taldeetan gauza bera erabiltzen al da? nola zabal dezaket nire baliabide-errepertorioa arbela erabiliz?

Bestalde, arbelak bizirik dirau, aldaketa teknologikoak gorabehera, ikasgelako ezinbesteko elementua baita. Ez erretroproiektoreak, ez papelografoak, ez arbel digital ahalguztidunak, bakoitzak bere garaian, ez dute lortu gure eskoletako klarionezko arbel tradizionala edo arbel zuria -gaur egun ohikoena- bazterrean uztea. Nondik dator erresistentzia makurrezin hori? Azter ditzagun arrazoi posible batzuk:

- **Hezkuntza-tradizioa.** Tradizioak pisu handia du bizitzaren edozein eremutan, eta hezkuntzaren esparruan, askoz ere gehiago. Alde batetik, gure ikastetxeetako ikasgelak ezin ditugu imajinatu ere egin mahairik, aulkirik eta arbelik gabe. Gainera, ikasle gisa dugun esperientzia arbel bati lotuta dago beti, begi-aurrean izan dugu beti, bertakoa kopiatu dugu, irakaslea gelatik irteten zenean arbelean idazten genuen askotan... Eta ohituta gaude, elementuen kokapen fisikoaren ikuspuntutik behintzat, arbela protagonista izatera.
- **Erabiltzeko erraztasuna.** Ez dugu jakintza teknikorik behar arbela lehenengoz erabiltzeko; gorago aipatutako beste gailu batzuk erabiltzeko bai, ordea. Lerro zuzenean idazteaz, letra irakurterraza egiteaz edo koloreak aldatzeaz gain, ez du bestelako zailtasunik arbelak.
- **Berehalakoa da.** Erabiltzeko prest dago beti, ez du inolako konexiorik behar eta WiFi-ak huts egiteak ez dio eragiten. WYSIWYG delakoaren¹ aitzindaria da, nolabait.
- **Ez du (hainbeste) prestakuntzarik behar.** Ziurrenik, aurreko faktoreen konbinazioagatik (tradizioa, erabiltzeko erraztasuna eta berehalakotasuna), arbela

¹ "What You See Is What You Get" delakoaren akronimoa da; hots, "ikusten duzun hori lortuko duzu". Testu-prozesatzaileei egiten die erreferentzia. Izan ere, horrelakoetan, dokumentu batean idazten duguna da zuzenean azken emaitza. Bestela esanda, pantailan ikusten duguna da inprimatu ondoren paperean agertuko dena.

erabiltzeko ez dugu prestaketa berezirik behar aurretik (eretroproiektorera gardenkiak prestatzea edo arbel digitalerako aurkezpenak prestatzea ez bezala). Hala ere, aurrerago ikusiko dugu nola zenbat eta gehiago prestatu, zaindu eta pentsatu gure arbelean zer jarriko dugun, orduan eta eraginkorragoa izango den haren erabilera.

- **Sormena eta malgutasuna.** Sormena sustatzen du. Arbelean, idatzi ez ezik, beste gauza asko egiten ditugu: marraztu, eskemak egin, jarduerak planteatu, interaktiboa bihurtu (ez da irakasleak bakarrik erabiltzekoa!), zati finkoak eta dinamikoak antolatu, argazkiak edo beste elementu batzuk ipini, baita zerbait proiektatzeko erabili ere.

3. IDAZKETA

Ikus ditzagun arbela hobeto erabiltzeko aintzat hartu behar ditugun funtsezko puntu batzuk (kontuan izanda arbela irakasleek nahiz ikasleek erabiliko dutela eskolak iraun bitartean).

3.1. IDAZKERARI ERREPARATZEA

Begi-bistakoa da arreta handia jarri behar diogula kaligrafiari, batez ere, input-iturria delako gure ikasleentzat eta ikasgelan hainbat nazionalitateko ikasleak izan ditzakegulako eta, beraz, alfabeto desberdinetara ohituta daudenak. Bi arrazoi horiengatik, kaligrafiari kontu egitea funtsezkoa da: “o” hizkia ondo itxi behar da “u” hizkiarekin ez nahasteko; hitzen amaierari erreparatu behar diegu, morfologiaren aldetik oso garrantzitsuak baitira; arreta berezia jarri behar diogu irakasten dugun hizkuntzari dagozkion letra eta zeinu horiei.

3.2. LETRA LARRIAK ETA XEHEAK ERRESPETATZEA

Kaligrafiaz gain, letra larrien eta xeheen erabilera errespetatu behar dugu, horiek erabiltzea ere badelako modu bat erabilera-arauak transmititzeko, zeharka bada ere. Hizkuntza bakoitzak bere arauak ditu horretan: hizkuntza batzuetan izenburuak letra larritz idazten dira, beste batzuetan nazionalitateak, beste batzuetan urteko hilabeteak, etab.

Batzuetan, aukeran izango dugu letra larriak erabiltzea informazioa nabarmentzeko, azalpenak eta adibideak bereizteko, komikietan bezala testu-bunbuiloak betetzeko, etab.

3.3. ZEINUAU ETA AZENTUA ERRESPETATZEA

Arestian azaldutako arrazoi horiexengatik, zorrotzak izan behar dugu puntuazio-zeinuak erabiltzean (komak, bi puntu, etenpuntuak...), galdera- eta harriidura-zeinuekin, eta, jakina, hitzen azentuazioarekin –halakorik baduten hizkuntzen kasuan–, edozein dela ere ikasleen maila. Ikaslea ohitzen bada eguneroko hitz batzuk azentu jakin batekin ikustera, berak ere horrela idatziko du beti, eta hartara, bizkorrago ikasiko ditu azentuazio-arauak dagokionean.

3.4. AKATSAK BERRIKUSI ETA ZUZENTZEA

Arbelean idatzitakoa erreparasatu egin behar da beti, arduragabekeriagatik, azkar joan nahiagatik edo idatzi bitartean beste zozertan aritzeagatik egin daitezkeen akatsak zuzendu ahal izateko. Inoiz ez da berandu arbelari kontu egiteko.

4. MARRAZKIA

Denok dakigu irakasle batzuk oso ondo moldatzen direla marrazten, baina beste batzuk traketsago ibiltzen direla. Dohain kontua da, musika-tresna bat jotzen duten irakasleak ere badauden legez, dramatizazioko antzerki-teknikak badakizkitenak edo beste trebetasunen bat dutenak.

Hala ere, ezin dugu geratu “ni gaizki moldatzen naiz” edo “nik sagarra margotu eta txongila agertu” bezalako esapideetan.

- **Nahikoa da oinarritzko marrazkiekin.** Ez dugu inoiz ahaztu behar garrantzi-tsuena marrazkiaren esanahia dela, eta ez teknikoki perfektua izatea. Dena delakoagatik etxe bat marraztu behar badut, nahikoa dut etxe bat dela bistakoa izatea, ez daukat adreilu den-denak zehatz-mehatz marraztu beharrik. Gehiegi-keriak alde batera utzita, nahikoa da une-unean behar dudana zentzua transmititzen duten marrazki sinpleak egitea. Zirkulu bat pilota bat da, karratua eta gainean triangelua jarrita osatzen da etxe bat, lerro horizontal batez lotutako bi zirkulu bizikleta bat da, karratu bat marra bertikal baten goiko aldean bandera bat da...
- **Ikono unibertsaletan inspiratzea.** Gurutze batek eliza edo farmazia bat adierazten du; barruan "i" daukan zirkulu batek informazio-puntu bat adierazten du; musika-nota batek soinua edo musika adierazten du; barruan harridura-marka daukan triangelu batek arreta jarri behar dela adierazten du eta abar luze bat. Marrazten iaioak ez bagara, inprobisatu beharrean, nazioartean onartutako ikono unibertsalarekin jotzea izango dugu onena. Eta, marrazten baldin badakigu ere, zertan konplikatu behar dugu bizimodua?
- **Joerak baliatzea.** Inork ez du ukatuko irudiak markatutako gizartea denik gurea: publizitatea, bideoa, argazkia, komikia, grafitia, ikonoak, markak, seinaleak, sinboloak, logotipoak, emojiak, diseinu grafikoa... Eremita horiek guztiak inspirazio-iturri izan daitezke, edo, zuzenean, gure arbetan erabil ditzakegun elementuak, denontzat esanahi berbera baitute. Kopiatu ditzakegu, edo arbelean txertatu, testuaren elementu osagarri gisa, *bluetack* motako materialarekin itsatsita, eta, hartara, testu idatzia, marrazkia eta irudi inprimatua dituen collage modukoa sortuko dugu.
- **Irudia laguntza handia da gramatika-azalpenetarako.** Irudia, berez, azalpen gramatikal oso izan daitezke. Ezin hobeto azaldua dute hori Torresek eta Ruizek (2019):

La imagen puede acompañar a la regla gramatical, como apoyo visual para la comprensión de la regla. Pero el potencial de la imagen va mucho más allá: la imagen puede ser la regla en sí misma, o centro de la misma, más que suficiente por sí sola para que el estudiante la entienda y la recuerde a la hora de tomar una decisión gramatical al comunicarse. Pero también para que reflexione y entienda por sí mismo los mecanismos de nuestra lengua, que muchas veces resultan abstractos y difíciles de comprender para los hablantes y aprendientes de una lengua.²

Irudi batez –marrazki batez, eskema batez edo kolore-kode edo sinboloez – argi asko azal dezakegu kategoria gramatikal baten esanahia, aditz-denbora baten erabilera, aditz-moduen arteko elkarrekotasuna, denboren arteko diferentzia, izenordain osagarrien zentzua, zuzeneko edo zeharkako izenordainen zentzua, etab. Hitzen bidez abstraktuegia litzatekeena lortzen dugu irudiaz.

Are gehiago, azken azterlanen arabera, badirudi ezen(Ávila, 2015):

El cerebro no tiene una zona que interprete los textos [...] los interpreta como miles de imágenes pequeñas pegadas unas a otras. De hecho, es el área visual la que interpreta los textos, consumiendo más recursos que las imágenes con menor efectividad. Parece ser que estamos programados, para darle sentido a las imágenes, para comprender las ideas que están detrás de ellas.³

² "Irudia gramatika-arauaren osagarri izan daiteke, erregela ulertzeko begi-bistako laguntza. Baina irudiaren potentziala askoz harago doa: irudia bera izan daiteke araua, edo arauaren gakoa, nahikoa ikasleak araua ulertzen eta gogora ekar dezan komunikatzeko erabaki gramatikal bat hartzerakoan. Baina lagungarri izan dezake, baita ere, gure hizkuntzaren mekanismoez hausnartu eta horiek ulertzeko, askotan abstraktuak eta ulertzen zailak izaten baitira hizkuntza baten hiztunentzat zein ikasten ari direnentzat".

³ "Garunak ez du testuak interpretatzeko eremu jakinik [...] bata bestearekin itsatsitako milaka irudi bezala interpretatzen ditu. Izan ere, ikusmen-eremuak interpretatzen ditu testuak, baliabide gehiago kontsumituz irudiak ez badira hain eraginkorrak. Badirudi programatuta gaudela irudiei zentzua emateko, irudion atzean dauden ideiak ulertzeko".

- **Irudia ezinbestekoa da esanahia argitzeko.** Arbelaren aurren-aurreneko erabilera, zalantzarik gabe, hitz baten esanahia transmititzea da, alegia, hiztegia lantzea, zenbait mailatan:
 - Hitzarekin batera, haren esanahi zuzen eta denotatiboa marraztuko dugu. "Sagarra" hitza eta sagar baten marrazki sinplea.
 - Sentimendu edo emozio baten esanahia ulertzen laguntzen duen testuingurua emateko. Adibidez, urtebetetze-tarta bat eta aurpegi irribarratsu bat zoriona edo poza adierazteko.
 - Denok ulertzeko moduko sinboloa erabiltzen dugu substantibo abstraktuen esanahia adierazteko, hala nola, usoa bakea adierazteko.
 - Marrazkiak testuingurua ematen du, ekintzen egoera edo ekintza burutzen dutenen berri, eta horri esker esanahia errazago ulertzen da.

4. PLANGINTZA

Nahiz eta irakasleak zenbait ohitura barneratuta izan, horietako batzuk aldatu ditzake, irakaskuntzaren bidea erraztu eta irakaskuntza-lana hobetzeko.

Arbela prestatzeak gelako plangintzaren parte izan behar du. Eskolako saioa planifikatzen dugunean, helburuez, edukiez, jardueraz, gelako dinamikez, denborabanaketaz, material didaktikoez eta ebaluazioaz ari gara. Baliabideen atal bat ere sartu behar dugu plangintza horretan, eta arbela da garrantzitsuenetakoa, edo garrantzitsuena, beti eta etengabe dagoelako presente ikasgelan. Geure buruari honako hau galdetu behar diogu:

- Noiz erabiliko dut arbela?
- Nola banatuko dut informazioa?
- Azalpenetan arbela zenbat denboran erabiliko dut, eta zenbat denbora beharko dute ikasleek arbela kopiatzeko?
- Zer kolore-kode erabiliko ditut (izenburuetarako, zalantzak argitzeko ...)?
- Zer baliabide erabiliko dut ideiak transmititzeko (geziak, eskemak, azpimarrak, marrazkiak...)?
- Arbela erabiltzeko zer aukera emango diet ikasleei, eta zer helburutarako (jolasak, hausnarketa-jarduerak, errepasso-ariketak...)?

5. ARRETA ETA DENBORA

Arbelean lan egitea ez da denbora galtzea. Askotan, irakasleak azkar idazten du arbelean, eskola emateko denbora kentzen ari zaiola uste duelako. Hala ere, ondo planifikatutako arbela, ikaslearen laguntzarekin eta konplizitatearekin praktikara eramandakoa, oso garrantzitsua da eskola-saioa ondo garatzeko.

Ezabatzea eta garbitzea idaztea bezain beharrezkoa da. Begi-bistakoa badirudi ere, haxe da askotan irakasleek egiten duten akats ohikoenetako bat: erosotasunagatik edo presagatik, arbelaren edozein hutsune aprobetxatu ohi dugu, dagoeneko behar ez duguna ezabatu beharrean idazten edo marrazten duguna askoz ere argiagoa izateko. Zenbat aldiz, ikasleren batek hitz bati buruz galdera egin eta, eserita gaudela, justu-justu biratu eta idatzi dugu hitza, ez altxatzearen, edo ia ikusi ere egin ezin ez den txokoren batean idatzi dugu, edo kaligrafia eskasarekin edo bihurriarekin? Ez da ezer kostatzen gauzak ondo egitea, eta asko lagunduko diegu ikasleei.

6. KUDEAKETA

Eskolak emateko, komeni zaigu arbela ondo erabiltzeko ezinbesteko kontu batzuk gogoan izatea beti:

- **Arbeleko lana bloketan antolatu.** Bestela esanda, arbelean aurkeztuko dugun informazioa dosifikatu behar dugu. Arbela lagungarri izango dugu eskolak emateko. Baina ez da liburu edo ikasgelako material bat, baizik eta baliabide dinamikoa. Beste jarduera, dinamika eta interakzio batzuk egin ahala, arbelean

islatuko da irakasleak egoki irizten diona (edo ikasleak eskatzen duena). Liburu edo fotokopiatan ez bezala, arbela hazten eta garatzen ari da etengabe, izaki bizidun gisa ia.

- **Ikasleari denbora ematea arbelekua kopiaitzeko.** Arbela, azalpenak ilustratu eta aurkezteko, lagundu eta erreferente izateko eta adibideak jartzeko ez ezik, ikasleek bertakoa kopiaitzeko ere bada. Askotan kopiaitzea obsesio bihurtzen zaie, ordea, irakasleak esandakoari baino garrantzi handiagoa emanez arbelean idatzitakoari. Arretaren alde hori saihesteko, ikasleei jakinarazi behar zaie behar beste denbora izango dutela arbelekua kopiaitzeko, eta kasu egiteko entzundakoari eta ikusteko edukiak nola azaltzen ditugun (zer koloreekin, zer sinbolorekin, zer marrazkirekin...). Horrela, irakasleak arbelean adierazi duena bere koadernoan jasotzeko nahiak sortarazitako estresa saihestuko dugu.
- **Arbelean idazteko denbora eta horretan oinarrituta eman beharreko azalpenaren denbora kudeatzea.** Aurrekoaren ildotik, plangintzari buruz jardun garenean bezala, oraingoan ere denbora finkatzea garrantzitsua da: idazteko denbora, azalpenak emateko denbora (idatzi aurretik edo ondoren edo, noizean behin, aldi berean), ikasleei kopiaitzeko emango zaien denbora... Era berean, aurretik argi izan behar dugu noiz ezabatuko dugun idatzitakoa, edo noiz joko dugun berriro idatzitako horretara, baina beste helburu baterako. Adibidez, batzuetan elkarrizketa bat berriz erabili dezakegu, substantiboen ordezen izenordainak jarrita edo informazio espazialaren ordezen determinatzaileak jarrita.
- **Aukeratu arbelak azalpenak eman bitartean izango duen zeregina: erreferente nagusia, osagarria, zalantzak argitzeko laguntza.** Plangintzan bertan idatziko dugu arbelak zer funtzio izango duen. Une bakoitzean, funtzio bat du arbelak: arreta-puntu nagusi azalpen gramatikal batean, etxeko jarduerak bat zuzentzeko euskarri, komunikazio-jarduerak baten osagarri, mintzamina edo entzumena egiaztatzeko jardueretan lagungarri eta abar.

Alderdi horiek kontuan izateak inprobisatzeko arriskua kenduko digu eta, ondorioz, arbela txukun eta prest egongo da eta eraginkorragoa izango da.

Bestalde, ohikoa da beti espazio bat uztea ikasleen beharrei erantzuteko (hiztegiko edo ortografiako zalantzak, informazio osagarria, jarduerak edo zereginak garatzeko beharrezkoak diren hizkuntza-adierazleak gogoraraztea eta abar).

Berrerabili. Arbel tradizionalen ez dugu kopiatu eta itsatsi egiteko aukerarik, baina aprobetxatzeko aukerak baditugu (betiere erabilera planifikatzen badugu). Adibidez:

- Binetaren bat marraztu behar duzunean, egin testu-bunbuilo handiak aukera izateko barruko testua erraz ezabatu eta berriz idazteko; adibidez, aditz-denboren arteko konparazioak egin nahi badituzu.
- Horrekin lotuta, egokia da tarte bat uztea egutegi bat eta/edo erloju bat kokatzeko. Gerora, hor datuak ezabatu edo aldatu ditzakegu, denboraren joanaren eta hizkuntza-adierazleen aldaketak esplikatzen.
- Gramatika-azalpenetarako irudiak ere aprobetxatu, eta fokua, arreta-puntua besterik ez duzu aldatu beharko.

7. (IRAKASLEAREN) ARBELETIK (IKASLEAREN) EGINKIZUNERA

Aurreko ataletan behin baino gehiagotan aipatu dugu irakaslearen arbela gero ikaslearen koadernora pasatzen dela. Arbela horretarako erabiltzeari buruz ari garela, honakoak hartu behar ditugu kontuan:

- **Arbelak orientazio horizontala du, eta ikaslearen koadernoak orientazio bertikala.** Begi-bistakoa dirudien arren, alde batera utz dezakegu nahi gabe; horregatik, ideia batzuk proposatuko ditugu:
 - Banatu arbela bloke bertikaletan.

- Esan ikasleei zenbait eskema kopiatzeko koaderno horizontalan jarri behar dutela.
- Eskatu ikasleei ez hasteko kopiatzen arbelekua erabat amaitu arte, idatzitakoa beren oharretara nola eraman erabaki dezaten dena bistan izandakoan.
- **Animatu ikaslea kodeak (propioak) sortzera edota besteekin banatzera.** Herrialde bakoitzak bere ohiturak ditu, eta, beraz, bere kodeak ere bai. Askotan berdinak ditugu, baina beti ez. Kode jakin batzuk erabiltzen ditugunean (izartxoak, gidoiak, geziak, zeinu matematiko egokituak, giltzak, etab.) ziurtatu behar dugu bat datozela guk horiei ematen diegun esanahia eta ikasleek ematen dietena.

Bestalde, ezaguna zaien sinbologia erabiltzea proposatu behar diegu ikasleei. Adibidez, zerbait ikusi dugula adierazteko seinalea (✓), desberdina da Holandan; gurutze moduko bat erabiltzen dute han. Asiako herrialde batzuetan, erantzun okerrak inguratu egiten dituzte (○) eta alderantzizko barra bat erabiltzen dute markatzeko (\). Garrantzitsua da, beraz, sinboloen esanahiak berdinak direla egiaztatzea, gaizki-ulertuak saihesteko eta ikasleei arbela beren gisan erabiltzeko askatasuna emateko.

- **Arbelari argazkia ateratzea.** Gero eta ohikoagoa da ikasleek arbelari argazkiak egitea arbela kopiatu beharrean. Ohitura hori hainbat arrazoi direla-eta sortu da:
 - erosotasunagatik;
 - dena behar bezala kopiatzen dutela ziurtatu nahi izateagatik;
 - egungo gizartearen joeragatik, Instagram eta halako sare sozialek eraginda edo sustatuta.

Horren aurrean, komeni da argazki horietatik abiatuta nolabaiteko lana egitea ikasleekin, argazkiak egin eta gero mugikorrean baztertuta geratzeko ohitura-rik ez hartzeko. Hona hemen ideia batzuk:

- ✓ Irudi-banku bat sortzea, biltegiratze-zerbitzuren bat erabiliz (Google drive, Dropbox, Box...), arbelak unitateen edo edukien arabera biltegiratzeko eta sailkatzeko.
- ✓ Eskatu ikasleei arbela beren koadernoetan kopiatzeko, baina adibideak euren jarrita.
- ✓ Horretarako, esan ikasleei beren telefono mugikorreko aplikazioren batekin irudia editatzeko, azalpena irudikatzen duten marrazkiak jartzeko.
- ✓ Eskatu ikasleei arbela berriro idatzeko aplikazioren batekin (mapa mentalak egitekoak, infografiak sortzekoak eta abarrekoak).

Garrantzitsua da arbelari argazkia ateratzea ez bihurtzea gelako jardueraren ohitura pasibo, eta ez galtzea dositan kopiatzearen zentzua, alegia, edukiak finkatzeko estrategia izatea.

8. ARBELAREN ERABILTZAILEAK

Arbela ez da irakaslearena; ikasleek bere egitea lortu behar da. Izan ere, tradizioz arbela edukiak aurkezteko erabiltzen zuen (du) irakasleak, ez beste inork. Baina hori baino potentzial askoz ere handiagoa du, ikasleei aukera ematen dielako arbela tresna eta bide-
ratzaile gisa erabiltzeko. Ikus ditzagun aukera batzuk:

- Irakasleak erabilera-arauak aurkeztuko ditu arbelean, eta ikasleak bere adibideekin ilustratuko ditu arauok.
- Irakasleak zenbait testu aurkeztuko ditu eta ikasleak erabilera-araua ondorioztatu eta gako-hitz batean laburbildu beharko du. Hitz hori aurkeztutako kasu bakoitzaren ondoan idatziko du.
- Irakasleak zenbait testuinguru marraztuko ditu eta hainbat esaldi idatziko; arbelean lotu beharko ditu horiek ikasleak.

- Irakasleak substantibo gehiegi dituen testu bat idatziko du, adibidez, eta ikasleak berrantolatu egin beharko du, errepikaturiko substantiboen ordeiz izenordainak jarriz.
- Irakasleak denbora-lerro bat marraztuko du testu bat irakurtzen eta ulertzen laguntzeko; ikasleak, espazio-denbora eskeman kokatuko ditu ekintzak.

Bestalde, jakin behar dugu irakasleak arbela prestatu eta erabiltzea oso tresna indartsua dela, ikasleari ikasten ikasteko gaitasuna garatzen laguntzen diona.

Azkenik, gogoeta hau egin behar da: irakasleak ez badaki marrazten, ba al dago talentu hori duen ikaslerik eta taldearen zerbitzura jarri eta ikas-irakas prozesuan lagundu dezakeenik? Eta agian egongo da norbait oso ondo errotulatzeko duena, edo besteren bat kaligrafiarekin aparta dena... aprobeixatu ditzagun gure ikasleen gaitasunak, baliabide-iturri agortezina dira-eta!

9. ZERTARAKO ERABILI ARBELA

Arbela gure jabetzakoa ez dela onartu ondoren, une egokia da arbela zertarako erabiltzen dugun galdetzeko. Arbelaz egiten dugun lan gehiena lau kontzeptutan laburbil dezakegu (1. irudia).

1. irudia. Zertarako erabili arbela hizkuntza-eskola batean

9.1. AURKEZTEKO

- Eskolako saioaren helburuak aurkezteko.
- Gramatika-eduki berriak aurkezteko.
- Eduki lexikoak adimen-mapetan antolatuta aurkezteko.
- Kontzeptuak era bisualean eta grafikoki argitzeko.
- Alderdi interesgarri batean ardaztu.
- Input berria aurkezteko.

9.2. BILTZEKO

- Ikasleek gai bati buruz egindako ekarpenak jasotzeko.
- Azken ataza bat egiteko beharko diren hizkuntza-adierazleak jasotzeko.
- Aurrezagutzak aktibatze eta besteekin partekatze.

9.3. LAGUNTZEKO

- Irakurmen- edo entzumen- jarduerak zuzentzeko.
- Eskolaren garapenean zein unetan gauden adierazteko.
- Ikasle guztiek eskola-erritmoa jarrai dezaten eta erritmo hori ahalik eta homogeneoena izan dadin.

- Joko edo prozesu gamifikatu bat bideratzeko.

9.4. OSAGARRI IZATEKO

- Hitz baten ortografia nolakoa den argitzeko.
- Ikasleen zalantzak argitzeko.
- Irakurmen- edo entzumen-jarduera bat osatzeko.
- Eskuliburuaren euskarri gisa eta hura aberasteko.

10. BALIABIDEAK

10.1. KOLOREA

Errotuladoreak edo klarionak izan, oso lagungarri ditugu koloreak kontzeptuak, azalpenaren atalak zein informazio nagusia eta bigarren mailakoa bereizteko edota adibideak emateko.

- *Whiteboard*-erako (“arbel zurirako”) errotuladoreak:
 - Kolore beltzak edo urdinak dira egokienak testu nagusirako. Komeni da arauetarako kolore bat eta adibideetarako beste kolore bat erabiltzen ohitzea.
 - Erabili kolore gorria zati garrantzitsuak nabarmentzeko (azpimarraz, inguratuz).
 - Kolore berdea izenburu edo ataletarako utziko dugu, baita azalpen baten maila desberdinak bereizteko ere.
- Arbel tradizionaleko klarionak:
 - Zuria izango dugu testuaren kolore nagusi.
 - Kolore ugari daude aukeran, baina komeni da beti kolore argiak erabiltzea (urdira, arrosa, horia, laranja), ikasleak ondo ikus ditzan, goian adierazitako irizpideei jarraituz.

Eta, jakina, aurreratu dugun bezala, azaldu ikasleei zer kolore-kode darabiltzazun, komunikazio joria izateko.

10.2. ADIMEN-MAPAK

Adimen-mapa tresna ona da elkarlanean jarduteko, eta arbela tresna hori erabiltzeko euskarri ezin hobea da. Ikus ditzagun zenbait erabilera:

- Adimen-mapak eremu lexikoak aurkezteko lagungarriak dira.
- Adimen-mapa –eta, oro har, edozein eskema-mota– oso erraz erabili daiteke gramatika-kontzeptuak sistematizatzeko.
- Adimen-maparen bidez, egoera desberdinetan komunikatzeko behar diren hizkuntza-adierazleak antola ditzakegu.
- Adimen-mapa bat baliagarria izan daiteke eduki soziokulturalak aurkezteko, hala nola ordutegiak, erreferente kulturalak, jateko ohiturak, etab.

11. GRAMATIKA MARRAZTU

Aurreratu dugunez, marrazkia (gure kasuan, arbeleko marrazkia) funtsezko euskarria da gramatika-edukiak azaltzeko. Ruiz eta Torres irakasleek gogorarazi digutenez (2019), irudi bidez mamitzen dugu pentsamendua. Argitu digute, gainera, kontzeptualizatzeko gaitasuna dela gizakiaren trebetasun kognitibo nagusietako bat; hau da, ideia baten errepresentazio mentala egiteko gaitasuna. Eta errepresentazio horrekin batera beti agertzen da irudi bat, errealtatea nola ulertzen dugun erakusten duena, une horretan dugun ikuspegia. Are gehiago, hauxe diote, eta bat gatzogogoetarekin:

La imagen puede acompañar a la regla gramatical, como apoyo visual para la comprensión de la regla. Pero **el potencial de la imagen va mucho más allá: la imagen puede ser la regla en sí misma** [geurea da nabarmendutakoa], o centro de la misma, más que suficiente por sí sola para que el estudiante la entienda y la recuerde a la hora de tomar una decisión gramatical al comunicarse. Pero también para que reflexione y entienda por

sí mismo los mecanismos de nuestra lengua, que muchas veces resultan abstractos y difíciles de comprender para los hablantes y aprendientes de una lengua.⁴

Marrazki baten bidez sortzen ditugun testuinguruetan errazagoa da aditz-denboren erabilerak identifikatzea. Ondo aurkez ditzakegu marrazki eskematikoekin mendekotasun-erlazioak. Marrazki eta sinboloen bidez, preposizioen eta/edo posposizioen esanahia eta erabilera bista-bistan dauzkagu, esaldiko elementuen arteko konkordantzia nahiz koordinazio- edo mendekotasun-erlazioak. Jakina, denbora-lerroek aditz-denborak kokatzeko balio digute. Denbora dimentsio bat da, eta horri buruz hitz egiteko espaziozko terminoak erabili behar ditugu; beraz, denbora-lerroa da ekintzen garapenaren, aldiberekotasunaren, geldialdien, etenaldien eta abarren adibide onena, eta, hortaz, baita aditz-denboren erabilerena edo perifrasiaren esanahiarena ere. Hainbat arreta-gune dituen marrazki batek asko lagunduko digu ekintza baten hasiera eta amaiera finkatzen, ekintzen etenaldia edo aldiberekotasuna markatzen, ekintza egiten edo jasotzen duen pertsona identifikatzen eta hizkuntzaren hainbat alderdi zehazten.

Marrazkiaren alderdi zehatz honetan, asko lagundu digute Lakoffek eta Johnsonek (2007) erakutsitako gramatika kognitiboaren printzipioek, eta gaztelania atzerritarrei irakasteko didaktikaren esparruan, baita honako irakasle hauen lanek ere: José Plácido Ruiz Campillo, Alejandro Castañeda, Reyes Llopis, Juan Manuel Real Espinosa, Jenaro Ortega, Lourdes Miquel eta Rosario Alonso. Hauek eta beste askok adierazi dute kontzeptuak eta gramatika-arauak interpretatzeko oso lagungarria dela buru-irudiak erakitze gaitasun psikologikoa, eta gure ikasgeletako arbelak goitik behera bete ditugu marrazkiz, binetaz, irudi geometrikoz, sinboloz, ikonoz... Horien bidez kontzeptualizatu ditugu gaztelania hizkuntzak berezko dituen ezberdintasun batzuk: “ser” eta “estar” aditzak, “indefinido” eta “imperfecto”, “por” eta “para”...

12. ARBEL DIGITALA

Orain arte, tresna eta baliabide den aldetik aztertu dugu arbela, konturik egin gabe arbel tradizionalaren (errotuladoren erabiltzen dena, batez ere) eta arbel digitalaren arteko desberdintasunez. Gure ustez, orain arte landu ditugun kontzeptu guztiak aplikagarriak dira arbel-mota batean zein bestean, baina ez ditugu esploratu gabe utzi nahi alderdi bereizgarri batzuk: 1. taulan aurkeztuko ditugu, ikasgelan arbelean egiten dugunetik abiatuta:

⁴ Irudia arau gramatikarekin batera ager daiteke, erregela ulertzeko euskarri bisuala. Baina **irudiaren potentziala askoz harago doa: irudia bera izan daiteke araua** [geurea da nabarmendutakoa], edo erregelaren ardatz, nahikoa berez ikasleak uler dezan eta gogoan izan dezan komunikatzean erabaki gramatikal bat hartu behar duenean. Horrez gain, lagungarri izan daiteke gure hizkuntzaren mekanismoak hausnartu eta ulertarazteko, askotan abstraktuak eta ulertzen zailak izaten baitira hizkuntza bateko hiztunentzat eta ikasleentzat.

1. taula. Arbel tradizionalaren eta arbel digitalaren arteko konparazioa

Prozedura eta baliabideak	Arbel tradizionala	Arbel digitala
Edukien aurkezpena: azalpen gramatikalak	Sormen eta malgutasun handi- goa lantzeko aukera ematen du	Gomendagarria da <i>PowerPoint</i> , <i>Keynote</i> ... erabiltzea Prestaketa-lan handiagoa behar du
Edukien aurkezpena: lexikoaren adimen-mapak edo buru-mapak	Sormen eta malgutasun handi- goa lantzeko aukera ematen du	Komeni da <i>MindMeister</i> edo <i>Coggle</i> eta halako tresnak erabil- tzea Internet bidezko irudiak zuze- nean eskuratu ditzakegu
Jarduerak eta ariketak zuzen- tzeko laguntza	Inprobisatzeko eta unez une jar- duerak zabaltzea proposatzeko aukera ematen du	Aldez aurretik presta daiteke, edo arbel tradizionala bezala era- bili
Input-ekarpena	Laburra izan behar du edo zen- bait euskarri erabili behar ditu: post-itak, argazkiak, aldizkarien orrialdeak, objektuak...	Testua, irudia, bideoa, audioa, <i>re- alia</i> ...
Ikasgelaren erritmoaren jarrai- pena (ikaskuntza-prozesua bate- ratzea)	Ikonoak, sinboloak eta errepre- sentazioak erabil daitezke (Ro- dríguez, 2009)	Liburu digitalak erabiltzeak esko- len segimendua egiteko aukera ematen du
Idazkera	Seguruenik errazagoa izango da kaligrafia onarekin idaztea	Kaligrafia okerragoa izan ohi da, nahiz testu-prozesadorea erabil- tzeko aukera dugun
Marrazketa	Marrazki errazak, denok ezagu- tzeko moduko ikonoak, sinbo- loak... erabiltzea	Irudi- edo ikono-bankuak zein arbel birtualen aplikazioak erabil daitezke
Ikasleek arbela erabiltzea	Errazagoa eta berehalakoa	Nola erabili jakiteko nolabaiteko prestakuntza behar da
Osagai ludikoa	Idazketa eta beste baliabide bat- zuek konbina daitezke: kartoi meheak, argazkiak, post-itak, etab.	<i>Kahoot</i> , <i>Mentimeter</i> , <i>Genially</i> eta antzeko aplikazioen bidez
Lankidetzaz-jarduerak eta elkarreragina	Arbela zatitan banatuz, ordezkari- ak izendatuz...	<i>Google Drive</i> , <i>Padlet</i> eta antzeko tresnen bidez
Baliabideak berrrerabiltzea eta aprobetxatzea	Arbelaren erabilera planifikatuz, ezabatu eta berridazteko espazi- oak utz daitezke, irudi bera era- bil daiteke eta arretagunearekin jolastu	Aprobetxatu kopiatu eta itsatsi aukera Dokumentua bikoizteko aukera baliatzea

13. ONDORIOAK: PLANIFIKATZEA, BEHATZEA, BESTEekin BANATZEA

Zer egin dezakegu arbela hobeto erabiltzeko?

13.1. PLANIFIKATZEA

13.1.1. Erabilera, edukiak eta aurrera egitea planifikatzea

Eskola planifikatzean bezalaxe –helburuak zedarritu, edukiak hautatu, jarduerak auke-
ratu, baliabideak eta ebaluatze modua aukeratu zein lan-dinamikak erabaki–, arbela
zer-nola erabili behar dugun ere pentsatu behar dugu: zertarako erabiliko dudan, nola
transmitituko dudan informazioa (zer kolore-kode erabiliko dudan, zer eskema propo-
satuko dudan, edukiak nola antolatuko ditudan, zer beste baliabide erabiliko ditudan),

edukiak pixkanaka aurkeztea (zein unetan idatzi, azaltzeko tartearak, ikasleek kopiatzeko izango duten denbora...).

13.1.2. Tresnen kontua planifikatzea

Pellokeria dirudien arren (eta hala da), ziurtatu egin behar dut errotuladoreak badituela, eta zer kolore ditudan, zirriborroa behar bezala prest daukadala eta abar.

13.2. BEHATZEA

13.2.1. Behatu arbela

Prozesu ororen funtsezko osagaia da behaketa eta hausnarketa.

Ikasleak arbelekoa kopiatzen ari diren bitartean, behatu ezazu eta argazkia atera iezai-ozu, etxean gogoeta egiteko: argi jarrita dago informazioa? argiak eta jakinak al dira erabilitako ikurak, hala nola geziak edo azpimarrak...? ondo ulertzen al da letra? garbi al dago? hobetu al dezaket zerbait hurrengo aldirako?

Urrundu eta handik behatu arbela, zure ikasleak ikusten ari direna ikusteko.

13.2.1. Behatu koadernoak

Oso lagungarria da ikasleen apunteei erreparatzea behaketa- eta hausnarketa-prozesuan hobetzeko, pista garrantzitsuak emango baitizkigu: behar bezala kopiatu al dute arbela?, gaizki interpretatu al dute sinboloren bat?, arbela ulertu gabe hitzez hitz kopiatu dutela sumatzen al dut?, egin al dut hutsik, gero ikasleen oharretan akatsa eragin duenik?, hartu al dut kontuan arbelak kokapen horizontala duela eta koadernoak bertikalak direla?

13.3. PARTEKATZEA

13.3.1 Beste irakasle batzuekin

Komeni da irakasleen klaustroarekin prestakuntza-saioak antolatzea, bakoitzak besteei azaltzeko arbela nola darabilen, erabilerei buruz oharrak egiteko, ideiak izateko, ezagutza denon artean eraikitzeke...

Beste alde batetik, ez dugu zertan gure ikastetxeko kideetara mugatu. Pentsatu paretarik gabeko irakasleen gela bat daukagula –Twitter (esaterako, Rosell-Aguilar, 2018), baita sare sozialetako beste gune batzuk ere–, eta horretan gure arbelak besteei erakutsi ahal diegula, ideiak sortu eta horietan inspiratu... Azken finean, irakasle gisa hazten jarraitzeko bidea.

13.3.2. Ikasleekin

Horrez gain, gure gelakoekin irudi-banku bat sor dezakegu arbelen argazkiak gordezteko: WhatsApp talde bat, Twitter edo Instagramen traol-hitz baten bidez, ikastetxeko campus birtualean, etab.

Itzultzailea: IVA Peko Itzultzaile Zerbitzu Ofiziala

Bibliografia eta erreferentziak

- Ávila, A. (2015, uztailaren 5a). No vemos con los ojos, vemos con el cerebro. *Alejandra Ávila, e-learning y diseño instruccional*. <https://www.alejandraavila.com/no-vemos-con-los-ojos-vemos-con-el-cerebro/>
- Lakoff, G. eta Johnson, M. (2007). *Metáforas de la vida cotidiana*. Cátedra.
- Llopis, R., Real Espinosa, J.M. eta Ruiz Campillo, J.P. (2012). *Qué gramática aprender, qué gramática enseñar*. Edinumen.
- Rodríguez, J. R. (2009, urriaren 31a). "Digitalizando" mi whiteboard. [Blog-sarrera] *iramonele.com*. <http://iramonele.blogspot.com/2009/10/digitalizando-mi-whiteboard.html>
- Rosell-Aguilar, F. (2018). Twitter: irakasleen garapen profesionala eta praktika-komunitateak. *e-Hizpide*, 93. http://www.ikasbil.eus/mod/habecms/view.php/irakasbil/argitalpenak/twitter_irakasleen_garapen_profesionala_eta_praktika-komunitateak
- Torres, L. eta Ruiz, V. (14 de octubre de 2019). Dibujar la gramática. *Campamento Norte*. <https://campamentonorte.com/dibujar-la-gramatica/>

Gehiago jakiteko

- Ardanza Zulueta, P. (2000). ¿Mantiene la pizarra su vigencia? *Educación Médica Superior*, 14(1), 92-95. http://scielo.sld.cu/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0864-2141200000100013&lng=es&nrm=iso&tlng=es
- Besonfías, R. (d.g.). Mejor dibújamelos. 2022 urtarrilaren 22an berreskuratua <https://mejordibujamelos.wordpress.com/>
- Herrera, F. (esataria). (2019, azaroaren 15a). L de Lengua 131 dibujando la gramática. [Audioa] *L de Lengua*. <https://eledelengua.com/dibujando-la-gramatica/>
- Goldstein, B. (2013). *El uso de imágenes como recurso didáctico*. Edinumen
- Leal, I. (2019, abenduaren 23a). ¿Se puede dibujar la gramática? [Blog-sarrera]. *Mundos periféricos*. <https://mundosperifericos.wordpress.com/2019/12/23/se-puede-dibujar-la-gramatica/>
- Llorente, E. (1983). *Didáctica sobre la pizarra*. ICE, Universidad de Granada.
- Niño, J. (2020, azaroaren 27a). Dibujando la gramática. [Blog-sarrera]. *profe de español*. <https://www.profe-de-espanol.de/2020/11/27/dibujando-la-gramatica/>
- Orta, A. (2017, maiatzaren 1a). Dime qué pizarra construyes y te diré qué profesor eres. [Blog-sarrera]. *International House formaciónele.com*. <https://formacionele.com/dime-pizarra-construyes-te-dire-profesor/>
- Orta, A. eta Aguado, C. (2015, ekainaren 18a). Dibujando la gramática (I). [Blog-sarrera]. *Formación en un clic*. <https://clic.es/formacion/dibujando-la-gramatica-i/>
- Orta, A. eta Aguado, C. (2015, uztailaren 28a). Dibujando la gramática (y II) [Blog-sarrera]. *Formación en un clic*. <https://clic.es/formacion/dibujando-la-gramatica-y-ii/>
- Rodríguez, J.R. (2010, otsailaren 11a). Alrededor de la pizarra. [Blog-sarrera]. *iramonele.com*. <http://iramonele.blogspot.com/2010/02/alrededor-de-la-pizarra.html>
- Rodríguez, J.R. (2021, martxoaren 24a). Consejos para mejorar el uso de la pizarra en la clase de lenguas extranjeras. *Campamento Norte*. <https://campamentonorte.com/consejos-para-mejorar-el-uso-de-la-pizarra-en-la-clase-de-lenguas-extranjeras/>
- Rodríguez, J.R. (2021). 100 #pizarrasinspiradoras para el profesor de español como lengua extranjera. *Campamento Norte*. <https://campamentonorte.com/cursos/100-pizarrasinspiradoras-para-el-profesor-y-profesora-de-espanol-como-lengua-extranjera/>
- Ruiz Campillo, J.P. (d.g.). Tercera gramática. Consultorio gramatrixcal. 2022ko urtarrilaren 12an berreskuratua. <https://terceragramatica.com/category/3gram/consultorio/>
- Torres, L. (2018, azaroaren 21a). El uso de la pizarra en la clase de lenguas. *Campamento Norte*. <https://campamentonorte.com/el-uso-de-la-pizarra-en-la-clase-de-lenguas/>